

*До спеціалізованої вченої ради Д 08.727.02
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26*

ВІДГУК

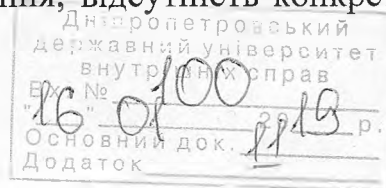
офіційного опонента

на дисертацію Лазарева Владислава Олександровича

на тему «Криміналістична характеристика та особливості розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Розбудова України як європейської держави вимагає від усіх інституцій певного реформування та удосконалення своєї діяльності. Зокрема, система правоохоронних органів також має свої недоліки у функціонуванні. В даному контексті особливої гострими є проблеми протидії злочинності, мотиви якої спрямовані на демонстрацію зневаги до моральних цінностей суспільства та викликають широкий резонанс. До таких кримінальних правопорушень відноситься втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства. Адже даний кримінальний прояв підриває соціальні стандарти держави, збільшує кількість супутніх злочинів та порушує низку прав, свобод й інтересів громадян.

Кримінальне провадження за фактами втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства на практиці завжди ускладнюється різними суб'єктивними та об'єктивними чинниками: втрата матеріальних слідів злочину через умисні дії незацікавлених в об'єктивному розслідуванні осіб; небажання потерпілих співпрацювати зі слідством; недосконалість бази законодавчого закріплення кримінальної відповідальності за безпосереднє надання інтимних послуг; недостатність техніко-криміналістичного забезпечення проведення процесуальних дій на початковому етапі розслідування; відсутність конкретної

методики розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень тощо. З огляду на визначене діяльність підрозділів Національної поліції України потребує покращення у напрямі криміналістичного забезпечення розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства з урахуванням сучасних вимог правоохоронної практики.

Дисертант розглянув та дослідив роботи вчених стосовно проблем попередження й розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства. Враховуючи, що наукове дослідження В.О. Лазарева покликане усунути існуючі у цьому напрямку прогалини, **актуальність теми** дисертації не викликає сумнівів (стор. 25-27 дис., стор. 1-2 автореф.).

Дисертацію виконано відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності Національної поліції України на період 2015-2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16.03.2015 № 275; Порядку взаємодії Генеральної прокуратури України та Міністерства внутрішніх справ України щодо обміну інформацією з Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційних систем органів внутрішніх справ (спільний наказ ГПУ та МВС України від 17.11.2012 № 115/1046); Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, схваленої Указом Президента України від 21.10.2011 № 1000/2011, а також відповідно до Плану науково-дослідної та наукової роботи на 2018 рік Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їхня достовірність. Ознайомлення з дисертацією та її авторефератом дає підстави стверджувати, що наукова праця містить необхідні для такого дослідження компоненти – критичний аналіз досягнень більшості попередніх дослідників цієї та суміжних проблем, увагу до зарубіжного досвіду, належну апробацію результатів наукового дослідження.

Науковий апарат рецензованої дисертації та її автореферату є достатньо високим, матеріал викладений чітко, доступно та юридично грамотно. Позиції, які відстоює автор, ґрунтуються на наявних досягненнях науки кримінального процесу та криміналістики, положеннях суміжних дисциплін. Свої думки, висновки, пропозиції автор підтверджує фактами, критичним аналізом чинного кримінально-процесуального законодавства, вже висловленими в юридичній літературі позиціями учених з відповідного приводу.

Методологія дисертаційного дослідження вибрана вірно. Аналізуючи основні положення і висновки дисертації, можна стверджувати, що дисертант володіє методологією наукового аналізу складних наукових проблем теорії і практики юридичної науки.

Під час наукового дослідження здобувач застосовував формально-логічні методи: для аналізу матеріалів кримінальних справ й проваджень, нормативних актів, наукових положень та концепцій, що становлять предмет дослідження (розділи 2 і 3). Системно-структурний метод застосовувався для визначення структури криміналістичної характеристики втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства; класифікації способів, засобів й знарядь злочину; виявлення віктимологічних груп (розділ 1). Порівняльно-правовий метод застосовано для аналізу норм кримінального й кримінального процесуального законодавства України та зарубіжних країн, досліджень науковців стосовно окремих категорій криміналістики, кримінального права та процесу (розділи 1-3). Історико-правовий метод застосовано для дослідження генезису законодавства щодо певних положень розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією (підрозділ 1.1). Застосуванням методу моделювання сформульовано конкретні висновки до окремих розділів роботи та всього дослідження в цілому (розділи 1-3). Соціологічний метод застосовувався при опитуванні працівників оперативних й слідчих підрозділів, експертних установ МВС України (підрозділи 1.2-1.4, розділи 2 і 3). Статистичний метод застосовано під час аналізу архівних кримінальних справ й проваджень (підрозділи 1.2-1.4, розділи 2 і 3), узагальнення результатів анкетування

практичних респондентів. На основі синтезу сформульовано загальні висновки та пропозиції за темою дослідження.

Слід акцентувати увагу і на достатнього **емпіричному матеріалі**, який цілком відповідає вимогам репрезентативності. Емпіричну основу наукового дослідження становлять результати узагальнення судово-слідчої практики протягом 2008-2018 рр. Опрацьовано матеріали 268 кримінальних справ та 112 проваджень з проблематики дослідження (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Сумська, Харківська, Херсонська та Чернігівська області, м. Київ) за 2008-2018 рр.; дані офіційної статистичної звітності Генеральної прокуратури та МВС України за 2012-2018 рр.; зведені результати опитувань 532 працівників правоохоронних органів України. При підготовці дисертації автор використовував власний досвід роботи у практичних підрозділах МВС України.

Об'єкт і предмет дисертаційного дослідження сформульовані вдало і відповідають вимогам МОН України. Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають у діяльності правоохоронних органів України при розслідуванні втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства. Предметом дослідження є криміналістична характеристика та особливості розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства. (стор. 29 дис., стор. 3 автореф.).

Сформульовані у дисертації **наукові положення, висновки та рекомендації** мають належний рівень обґрунтованості й достовірності, що забезпечується досить вдалою й продуманою структурою наукової розробки, логікою викладення матеріалу, потужним масивом законодавчої, емпіричної та джерельної бази. В цілому, структура дисертації є логічно побудованою та ґрунтується на комплексному підході до вирішення проблем організації і тактики розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства.

Сформульовані дисертантом висновки до розділів наукової розробки та загальні висновки дисертації у своїй більшості є переконливими.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є вирішення конкретного наукового завдання з розробки криміналістичної характеристики втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства, а також визначення типових особливостей його розслідування. Комплексність мети, її багатоплановість обумовили необхідність вирішення окремих завдань: визначити структуру криміналістичної характеристики втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства; виокремити типові способи та засоби втягнення неповнолітнього в заняття проституцією; розкрити зміст обстановки втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства та визначити слідову картину злочину; визначити криміналістично вагомі ознаки особи злочинця (сутенера) та виділити віктимологічні групи неповнолітніх потерпілих; виявити обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства; виокремити й систематизувати типові слідчі ситуації розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства; конкретизувати організаційно-тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду, одночасного допиту раніше допитаних осіб та пред'явлення для впізнання; з'ясувати форми використання спеціальних знань при розслідуванні втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства. (стор. 28-29 дис., стор. 3 автореф.).

Достовірність і новизна наукових положень, висновків та рекомендацій. Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що дисертаційне дослідження є першим у вітчизняній науці криміналістики монографічним комплексним дослідженням криміналістичної характеристики та організаційно-тактичних аспектів розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства. Наукова розробка виконана із урахуванням чинного законодавства, сучасних наукових досліджень та нагальних потреб правоохоронної практики.

На нашу думку, найбільш вагомими теоретичними й практичними положеннями дисертації є:

Розроблено структуру криміналістичної характеристики втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства, в якій виокремлено наступні елементи: спосіб вчинення злочину; засоби втягнення неповнолітнього в заняття проституцією; особа злочинця (сутенера); обстановка злочину; слідова картина; особа неповнолітнього потерпілого, що у своїй сукупності моделюють досліджуваний вид кримінального правопорушення.

Визначено криміналістично вагомі ознаки особи злочинця (сутенера): стать, вік, освіта, місце проживання відносно місця злочину, наявність судимості, стан алкогольного чи наркотичного сп'яніння.

Запропоновано наукове обґрунтування доцільності проведення комплексних експертиз при розслідуванні вказаних кримінальних правопорушень.

Слід акцентувати увагу і на запропонованій дисертантом системі типових слідчих ситуацій, що виникають на початковому етапі розслідування: а) особа, яка втягнула неповнолітнього в заняття проституцією, відома, є достатня доказова база, що вказує про конкретні обставини кримінального правопорушення; б) особа, яка втягнула неповнолітнього в заняття проституцією, відома, але доказової бази недостатньо для повідомлення йому про підозру; в) особа, яка втягнула неповнолітнього в заняття проституцією, відома, але переховується від правоохоронних органів; г) наявний факт втягнення неповнолітнього в заняття проституцією, але особа злочинця (сутенера) невідома.

Позитивним є те, що дисертантом вдалося виокремити віктимологічні групи неповнолітніх, втягнутих в заняття проституцією, а саме це: а) особи із малозабезпечених сімей; б) особи, які навчаються далеко від місця проживання батьків; в) особи з нестабільною психікою або психічними захворюваннями; г) особи із неблагополучних сімей; д) особи, які проживають в зоні проведення антитерористичної операції.

У першому розділі «Криміналістична характеристика втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства» дисертантом з'ясовано,

що криміналістична характеристика є важливою складовою методики розслідування окремих видів злочинів. Встановлено, що розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства є внутрішньовидовою методикою, а також надано авторське визначення криміналістичної характеристики.

Автором наголошено на важливості повноструктурного складу способу, оскільки встановлення наявності усіх вищенаведених характеристик вказує на ретельну підготовку до учинення суспільно небезпечного діяння. Це, у свою чергу, обтяжує відповідальність сутенера та осіб, які втягують неповнолітніх в заняття проституцією. Встановлено, що правопорушники у 94 % випадків здійснювали дії щодо підготовки до учинення злочину (стор. 8 автореф.).

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень надав змогу В.О. Лазареву встановити, що сліди втягнення неповнолітнього в заняття проституцією у 64 % випадків виявлялися на місці надання інтимних послуг. Поза місцем надання інтимних послуг дані сліди утворювалися внаслідок дій сутенера, що пов'язані з підготовкою та приховуванням злочинної діяльності. Найчастіше на місцях надання інтимних послуг слідчі виявляли: сліди рук – 23 %; сліди крові та інших органічних речовин – 87 %; сліди засобів учинення злочину – 4 %.

У другому розділі «Організація розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства» обґрунтовано положення про те, що типізація слідчих ситуацій вимагає узагальнення певних характерних рис, які притаманні певним випадкам, що виникають на відповідному етапі досудового розслідування.

Дисертантом наголошено, що аналіз первинної інформації про втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерство є важливим аспектом в діяльності правоохоронних органів. Після отримання зазначених відомостей з відповідних джерел працівники поліції повинні негайно вжити ряд заходів, зокрема невідкладно опитати неповнолітнього потерпілого й очевидців злочинної події, встановити ознаки та місце перебування сутенера та ін.

В.О. Лазарєв вважає, що на початковому етапі розслідування виникають

такі типові слідчі ситуації: 1) сутенера встановлено, є достатні фактичні дані, що свідчать про конкретні обставини злочину. За цієї ситуації головним завданням слідчого є збирання інших доказів вини особи для повідомлення їй про підозру. Слідчий повинен провести першочергові слідчі (розшукові) дії, зокрема, огляд, обшук, допит, призначення експертизи, для доведення причетності конкретної особи до злочину; 2) сутенера встановлено, проте недостатньо доказів для повідомлення йому про підозру. Це найбільш складна слідча ситуація. Важливого значення набуває вміння слідчого якісно провести одночасні допити раніше допитаних осіб, пред'явлення для впізнання, НСРД для виявлення доказової інформації з метою доведення причетності особи до сутенерства; 3) злочинця встановлено, але він переховується від слідства і суду. За цієї ситуації слідчому необхідно провести тактичну операцію «Розшук злочинця» та вжити вичерпних заходів для швидкого встановлення його місця знаходження й затримання; 4) особу злочинця не встановлено. У цій ситуації необхідно ретельно зафіксувати матеріальні й ідеальні сліди злочину, вжити вичерпних заходів щодо встановлення й розшуку сутенера та можливих його співучасників.

У третьому розділі «Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій» дисертантом охарактеризовано особливості проведення процесуальних дій, спрямованих на отримання інформації з матеріальних об'єктів (огляд, освідкування), особистісних (одночасний допит раніше допитаних осіб) та змішаних (пред'явлення для впізнання) джерел.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки і рекомендації впроваджені та використовуються у науковій діяльності, освітньому процесі та практичній діяльності (стор. 6 автореф.).

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях.

Основні теоретичні й практичні результати виконаної дослідницької роботи в цілому та окремі її аспекти викладено у наукових доповідях і повідомленнях на науково-практичних конференціях та семінарах: «Актуальні

проблеми розслідування злочинів у сучасних умовах» (Дніпропетровськ, 2015), «Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні» (Дніпропетровськ, 2016), «Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі конституційної реформи» (Дніпропетровськ, 2016), «Злочини проти громадської безпеки та кримінально-правова політика держави в умовах гібридної війни» (Київ, 2017), «Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини» (Запоріжжя, 2017), «Теорія і практика розвитку наукових знань» (Київ, 2017), «Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві» (Одеса, 2017), «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього» (Дніпро, 2018), «Право, суспільство і держава: форми взаємодії» (Київ, 2018), «Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин» (Харків, 2018), «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України» (Львів, 2018); «Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки» (Дніпро, 2018).

Окрім того, основні результати дослідження опубліковано у дев'ятнадцяти наукових публікаціях за темою дисертації, з яких сім – у наукових журналах та збірниках наукових праць, визначених МОН України як фахові видання з юридичних наук (у тому числі одна – у періодичному виданні іншої держави), та дванадцяти тезах доповідей на науково-практичних конференціях та семінарах (стор. 7 автореф.).

Важливість для юридичної науки, одержаних автором дисертації результатів. Дисертаційне дослідження В.О. Лазарева має теоретико-прикладний характер, тому його значення може бути виявлене як у сфері подальших наукових досліджень, так і правоохоронній практиці.

Позитивно оцінюючи значимість дисертаційного дослідження, його наукову новизну та можливість використання пропозицій і рекомендацій дисертанта для вдосконалення досудового розслідування, практики його застосування, системи протидії злочинності в цілому, необхідно зазначити, що наукова розробка не позбавлена окремих вад, низка положень мають

дискусійний характер чи викликають певні зауваження, які вимагають додаткової аргументації в процесі захисту.

1. Розділ 1 роботи «Криміналістична характеристика втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства» присвячено питанням сутності, поняття та структури криміналістичної характеристики досліджуваного суспільно небезпечного діяння. Автор у відповідних підрозділах в певній мірі виділив ряд кореляційних зв'язків між визначеними ним елементами криміналістичної характеристики. Але, на наш погляд, зазначену категорію можна було розширити, що б, в свою чергу, ще збільшило практичне значення дисертаційного дослідження.

2. У підрозділі 1.3 «Характеристика особи злочинця та потерпілого» В.О. Лазарев розглядає означені елементи криміналістичної характеристики шляхом узагальнення даних про їх фізичні, біологічні, соціальні та демографічні властивості (стор. 68-94 дис.). Ми вважаємо, що з огляду на мотиви вчинення кримінального правопорушення доцільно було б виділити їх окремою категорією.

3. У підрозділі 3.2 «Організація і тактика одночасного допиту раніше допитаних осіб та пред'явлення для впізнання» дисертант конкретизував процесуальні, організаційні й тактичні особливості проведення зазначених слідчих (розшукових) дій (стор. 152-169 дис.). Ми вважаємо, що в даному контексті, поряд з дослідженням одночасного допиту раніше допитаних осіб, автору необхідно було розглянути питання проведення допиту. Це, на нашу думку, надало б підрозділу більш завершений вигляд.

Втім, висловлені зауваження мають дискусійний, уточнюючий і не принциповий характер, у своїй сукупності вони не впливають на загальну позитивну оцінку представленої дисертації, яка є завершеним науковим дослідженням, де вирішується низка проблемних питань щодо удосконалення основ розслідування сутенерства та втягнення особи у заняття проституцією.

Дисертація є самостійною роботою, пройшла належну апробацію. Оформлення дисертації та автореферату відповідає встановленим МОН України вимогам.

ВИСНОВОК

Дисертація на тему «Криміналістична характеристика та особливості розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства», що подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність), є завершеним оригінальним монографічним дослідженням, яке цілком відповідає вимогам пунктів 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор, Лазарєв Владислав Олександрович, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

**Заступник начальника ГУНП
в Дніпропетровській області –
начальник слідчого управління,
кандидат юридичних наук,
полковник поліції**

М.В. Куратченко